

ЛЬВІВСЬКІ СПІВАКИ – ВИЗНАЧНІ ВИКОНАВЦІ ПАРТІЇ РІГОЛЕТТО

Розглядаючи постановки опери «Ріголетто» на львівській сцені, у статті ми зупинились на постатях деяких провідних львівських виконавців у партії Ріголетто – Павла Кармалюка, Олександра Врабеля та Ореста Сидора, які у різні часові відтинки вказаного періоду творили складний драматичний образ із притаманною кожному з них тонкою градацією відтінків цього складного характеру.

Ключові слова: Львівський оперний театр, Джузеппе Верді, засоби виразності, принципи виконавської інтерпретації, етапна роль, партія Ріголетто.

Сьогодні, коли людство перебуває вже у третьому тисячолітті, динаміка музичного життя, вік інформатики спричиняються до того, що обізнаність українських співаків з західноєвропейськими культурними надбаннями складає органічну потребу. І насамперед це стосується історії формування та розвитку багатьох європейських композиторських та вокальних шкіл. Особливо зростає інтерес до вивчення історії італійської опери.

Італія, як відомо, була і назавжди залишиться колыскою опери, а творчість Джузеппе Верді – вершиною жанру. Італія завжди славилася видатними іменами світових майстрів оперної сцени. Серед великого розмаїття вердівських співаків слід виокремити відомих італійських баритонів, які з гордістю можуть похвалитися великою кількістю напрочуд складних провідних партій в операх Дж. Верді у своєму творчому доробку. Серед них: Ренато Брузон, П'єро Каппуччілі, Етторе Бастіаніні, Тітта Руффо та інші. Партія Ріголетто з однойменної опери для цих співаків стала вершиною творчості.

Опера «Ріголетто» ставиться у багатьох театрах не лише Італії, а й світу. Зазначимо, що серед репертуарного розмаїття Львівського національного театру опери та балету ім. С. Крушельницької ця вистава посідає вагоме місце.

До питання вивчення оперної творчості Дж. Верді загалом та постановок його опер на сцені Львівської опери зокрема, зверталися у своїх працях такі науковці: Соловцова Л. «Джузеппе Верди», Терещенко А. «Львівський державний академічний театр опери та балету

імені Івана Франка» (К., 1989); Ігнатенко В. «На сцені Львівської опери» (Львів: Сполом, 1998); Станішевський Ю. «Оперний театр Радянської України» (К., 1988); Паламарчук О., Едер Т. «Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка»; Паламарчук О. «Світ моїх зацікавлень» (Львів: Сполом, 2006), «Музичні вистави львівських театрів 1776-2001» (Львів, 2007); Лисенко І. «Словник співаків України» (К., 1997) та ін. Проте, дослідження теми щодо виконавських особливостей партії Ріголетто та інтерпретації цієї партії львівськими співаками практично не виявлено у повному обсязі. Тому метою даної статті є дослідження особливостей роботи львівських співаків-баритонів над вердієвською музичною драмою та втіленням вокально-сценічного образу на прикладі вокальної партії Ріголетто в однойменній опері Дж. Верді.

Серед великого репертуарного розмаїття у Львівському оперному театрі другої половини ХХ – початку ХХІ століття слід виділити оперні постановки Джузеппе Верді. На сцені Львівської опери у різні роки були здійснені постановки таких його опер: «Ріголетто», «Травіата», «Трубадур», «Аїда», «Набукко», «Бал-маскарад», «Отелло».

Розглядаючи постановки опери «Ріголетто» на львівській сцені, зупинимось на постатях деяких провідних львівських виконавців у партії Ріголетто – Павла Кармалюка, Олександра Врабеля та Ореста Сидора, які у різні часові відтинки вказаного періоду творили складний драматичний образ із притаманною кожному з них тонкою градацією відтінків цього складного характеру.

За своїми реалістичними принципами, глибиною драматизму та мелодичною насиченістю творчість Джузеппе Верді була найбільш близьканародному артистові Радянського Союзу **Павлу Петровичу Кармалюкові**. Це партії Амонасро («Аїда»), Ренато («Бал-маскарад»), Родріго («Дон Карлос»), Жермон («Травіата»), Граф ді Луна («Трубадур»).

Проте вершиною у оперній творчості співака, його найбільшим досягненням стала партія Ріголетто. Саме ця роль є етапною у творчості митця. П. Кармалюк розпочав роботу над нею у 1946 році разом з диригентом Л. Брагінським та режисером Л. Мандзієм. Співакові вдалося пронести весь трагізм та особисту драму свого героя через всі етапи власного творчого життя, постійно додаючи до образу ще більше реалістичності та душевного страждання. Шанувальники таланту П. Кармалюка, ті, хто часто бували на спектаклі у різні періоди його творчості, стверджували, що виконання постійно вдосконалюва-

лось, і що Кармалюк-Ріголетто 1978 року вражав набагато сильніше, аніж 1946 чи, наприклад, 1962 років.

Перші спектаклі були особливо відповідальними. Нелегко було без зайвих зовнішніх ефектів передати глибоко конфліктний характер. Але, відчуваючи велику відповідальність за довірену роботу, щиро співпереживаючи зі своїм героєм, П. Кармалюк зумів, зберігаючи почуття міри, навіть у моментах найбільш драматичних, цілковито перевтілитися. Кармалюк-Ріголетто – це перш за все, людина, сповнена гідності, хоч як її потоптано, людина, яка вміє любити й страждати, а під маскою блазня скриває ніжне, вразливе серце.

У виконанні співака цей образ переконливо розвивався до наростання гнівного протесту проти знущання над людською гідністю. «Блазень нікчемний» перетворювався у горду людину. Створюючи живий, рельєфно виіплений характер, до найтонших деталей передаючи геніальний вердієвський задум, співак передав і основний музично-драматичний принцип опери – від гострих, відточених фраз І дії, де ненависть ще замаскована цинізмом, до клятви помститися – «Смерть принесе тобі блазня рука!» і глибокого трагізму фіналу.

Красивий і вміло контрольований голос П. Кармалюка мав великий арсенал засобів тонкої виразності. І що ще допомагало протягом тридцяти років співати і грати на сцені зі свіжістю почуттів, ніби вперше – це природна потреба вкласти у кожен звук свою душу і віддаватися музиці повністю та беззастережно. Відомо, що Верді писав партію Ріголетто для баритона Феліче Березі, відомого своїм темпераментом, але, здається, темперамент Кармалюка повністю відповідав вимогам опери і підносив виконання до висот натхненного творчого акту.

У численних статтях, рецензіях та відгуках на виступи П. Кармалюка знаходимо особливо схвальні оцінки його творчості. Так, ще у 1958 р. колектив Львівської опери перебував на гастролях у Краснодарі. Рецензент З. Раєвська у статті «„Ріголетто“: опера Дж. Верді в постановке Львовского театра оперы и балета» від 2 липня 1958 р. писала: «Народний артист УРСР П. Кармалюк добре передає складну гаму почуттів свого героя. Виконавець однаково правдивий і як актор, і як співак; жести і міміка, сценічний рух і темп завжди співрозмірні у артиста з музикою, впливають з її змісту... Великою майстерністю вирізняється вокальне виконання П. Кармалюка; артист захоплює не лише красивим та рівним звуком, а й виразовістю фразування. Як особливий здобуток артиста необхідно відзначити виконання розгор-

нutoї арії у третій дії, що є кульмінацією образу Ріголетто». Невелике зауваження, яке зустрічаємо у статті, стосується думки про те, що «хотілось би бачити більше батьківської ніжності і тепла у 2 акті у сцені з Джільдою». На завершення рецензент відзначає, що постановка опери залишає хороше враження, вона свідчить про високу сценічну та музичну культуру колективу театру.

У статті «Могутня сила таланту» музикознавець Оксана Паламарчук писала про П.Кармалюка: «Кармалюк і театр – невід’ємні поняття, а Кармалюк і Львівський театр опери та балету – епоха: велика й хвилююча, складна й багата мистецька біографія...» [4, 80].

У 1978 році з нагоди 70-річного ювілею П.Кармалюка у Львівській опері знову звучала музика «Ріголетто». У головній ролі – П. Кармалюк, а поруч – його випускники – партнери по сцені. Взагалі, педагогічна діяльність професора Павла Петровича Кармалюка – окрема сторінка його творчості, яку у цій статті розкривати не передбачається, хоча зазначимо, що у Львівській консерваторії ім. М. В. Лисенка професор П. Кармалюк випустив цілу когорту талановитих учнів-співаків. «Для ювілейної імпрези митець обрав чи не найулюбленішу партію – Ріголетто. Вже „театральний” пенсіонер. Професор Львівської консерваторії вирішив здивувати на лише своїх шанувальників, усіх, хто заповнив „по вінця” зал Львівської опери. Професор перевершив сподівання і своїх вихованців, які співали з ним у виставі. Ріголетто Кармалюка „звучав”, як у молодості. Блискуче! Напевне, надихали й колишні його учні: неперевершена Джільда – Володимира Чайка, Герцог – Володимир Федотов, який <...> приїхав з Києва, Спарафучіле – майстра високої артистичної і вокальної культури Віктора Лужецького, Монтероне – Олександра Громиша, Марулльо – Олександра Чепурного» [4, 81].

Про Кармалюка у ролі Ріголетто писали у спогадах численні його випускники – згодом визначні співаки. Серед них – народна артистка України, професор Володимира Чайка: «Мені дуже пощастило співати на 70-річному ювілеї у Павла Петровича в опері Верді „Ріголетто” партію Джильди <...> І коли в кінці Кармалюк заспівав ридаючим голосом „Джильдо, дитя моє”, я плакала і не могла вгамуватися від правди щирих батьківських почуттів. Публіка шаленіла від захоплення, крики „браво” ще довго не змовкали. Ми були щасливі, щасливим був і наш Маестро» [6, 79].

Народний артист України Володимир Федотов: «Проспівавши тридцять років на оперній сцені, я поки-що не зустрів виконавця

партії Скарпіа, а тим паче Ріголетто, рівного моєму Учителю <...> Слід сказати, що свій прекрасний голос Павло Петрович зберіг до останніх днів. На своєму ювілейному спектаклі “Ріголетто”, який був присвячений 70-річчю від дня народження, він так проспівав і зіграв головну партію, що не можна було повірити, що ця людини похилого віку. І сам голос, і дихання, і неперевершена гра – все було настільки правдиво і геніально та природно, що здавалося – Павло Петрович народився Ріголетто. Це була та вершина, якої може досягти тільки видатний Майстер» [6, 83].

Народний артист України, професор Донецької консерваторії Петро Ончул у спогаді писав: «Народний артист П. П. Кармалюк належить до видатних майстрів вокального мистецтва України. Понад сорок років його неймовірно красивий голос звучав зі сцени оперних театрів, по радіо і телебаченню. Це ціла епоха в українському оперному мистецтві і в національній вокальній школі» [6, 109].

Заслужений артист України, партнер по сцені В'ячеслав Кобрицький писав : «Єдиний світлий промінь в понівеченому житті придворного паяца – донька Джильда, в батьківську любов до якої Ріголетто-Кармалюк вкладає найвитонченіші почуття своєї душі. І не може глядач не плакати разом з виконавцем Кармалюком над понівеченою честю Джильди, яка щойно вирвалася з хижих обіймів розпусника герцога. Глядач щиро вірить Кармалюку-артисту, бо створений ним на сцені образ глибоко правдивий, випромінює правду людських почуттів та настроїв» [6, 86].

Народному артистові України **Олександр Михайловичу Вrabелю** вдалось створити галерею драматичних образів у операх Дж. Верді, в яких він виступав з особливим успіхом. Серед таких – всевладний король Карлос («Ернані»), нещасний граф ді Луна («Трубадур»), люблячий батько Жермон («Травіата»), нескорений цар ефіопів, в'язень фараона Амонасро («Аїда»), відданий дружбі маркіз Родріго ді Поза («Дон Карлос»), гордий Ренато («Бал-маскарад») [4, 53].

У своїй статті «Прекрасне завжди сучасне» Г. Геллер про виконання О. Вrabелем партії Жермона пише: «Цьому акторові властиві високий професіоналізм вокаліста, сценічна привабливість, вишукана елегантність. І також висока культура драматичного актора» [2].

Великої уваги заслуговує виконання О. Вrabелем партії Родріго ді Поза в українській прем'єрі опери Дж. Верді «Дон Карлос». На думку І. Шевченко, постановка цієї опери у Львівському оперному театрі стала подією, що «переростає рамки одного театру і навіть

одного міста. Це подія музичного життя нашої республіки, значна своєю художньою цінністю, громадською і соціальною гостротою» [7]. Про партію Родріго ді Поза, яку виконував О. Врабель, рецензент пише, що співак «справляє враження натури сильної й цілісної і до самого кінця не втрачає напруги своєї пристрасті. Це відтворено не лише точним психологічним малюнком, але й багатим арсеналом вокальних засобів, що гармонійно поєднуються з драматургією образу» [7].

Не можна не згадати і про участь О. Врабеля у львівській постановці такого шедевуру, яким є опера «Ріголетто» Дж. Верді. Партія головного героя – блязня Ріголетто, що є надзвичайно складною і драматичною, на думку О. Паламарчук «стала, можливо, вершиною творчого доробку співака. У цій партії він розкриває повну гаму почуттів у всіх нюансах. Він плаче і сміється душею придворного блязня і люблячого батька, він живе його життям і помирає його смертю» [5].

Під час праці над партією Ріголетто багато порад щодо різних вокальних тонкощів надала О. Врабелю педагог кафедри сольного співу О. Бандрівська. Вона допомогла йому також і у вмінні передавати голосом розмаїття почуттів свого героя, особливо наголошуючи на тому, що необхідно передати його батьківську любов до Джільди. Зовнішній образ Ріголетто О. Врабелю допомагав створити балетмейстер Герман Ісупов. «Олександр Михайлович ходив до нього займатись у балетний зал. Відпрацьовували поведінку, осанку, ходу Ріголетто», – розповідає Тамара Дідик дружина співака. Цей талановитий танцюрист, балетмейстер, режисер-постановник, якого знали далеко за межами України, також справив певний вплив на формування сценічного «іміджу» О. Врабеля, розвинув його природне вміння перевтілюватися в різних героїв з лише їм властивою пластикою, мімікою. Співак був у захопленні від таланту Ісупова, особливо ж від створеного ним образу Квазімодо в балеті «Есмеральді» Пуні.

У репертуарі заслуженого артиста України **Ореста Сидора** – партії Фігаро («Севільський цирульник», Дж. Россіні); Марсель («Богема», Дж. Пучіні), значна кількість оперних партій в операх Дж. Верді: Граф ді Луна («Трубадур»), Жермон («Травіата»), Ренато («Бал-маскарад»), Амонасро («Аїда») і партія Ріголетто в однойменній опері, яку він виконує приблизно чотирнадцять років. Сам співак розповідає: «У 1996 році була така пропозиція, але я не був тоді готовий взятися за цю справу. А вже в 1998 році вирішив все ж

вивчити її. Це було моє самостійне рішення і самостійна робота. А вже 12 грудня 1999 р. я дебютував у цій партії на львівській сцені» [3].

Ріголетто – дуже складна баритонова партія, яка під силу не кожному, – вважає співак. «По своїй будові, якщо розглядати її уривками, то в кожному з них є арія, або складна емоційно-драматична сцена. Тому в першу чергу потрібно, щоб все було злагоджено та правильно в голосовому апараті. Робота була дуже клопітка, працював над кожною деталлю, не пропускаючи жодного неточного моменту. Важливим був професійний підхід до справи. Ніяких емоцій, лише холодний розум і правильність звуковедення. Важлива правильна робота апарату, чітка дикція, артикуляція, потрібно правильно розраховувати дихання. Коли партія була зліплена із вивчених кусків, я вже звернув увагу на текст, емоційну глибину партії, вкладав душу. Пізніше, для довершеного та ефективного звучання, я переслухав багато професійних записів світових виконавців і збагатив партію каденціями та верхніми вставними нотами. У вивченні партії мені допомагала концертмейстер театру Олена Буткевич. Я тішуся, що зміг подолати труднощі та достойно підготував цю партію [3].

Його партнерами по сцені були і залишаються Наталія Романюк, Юлія Лисенко, Наталія Курильців (Джільда); Олег Лихач, Роман Трохимук (Герцог); Юрій Трищецький, Василь Дудар (Спарафучіллі).

Розглянувши, для прикладу, виконання опери «Ріголетто» 8 лютого 2009 року, можемо подати характеристику образу Ріголетто у виконанні О. Сидора. В силу свого багаторічного досвіду співак-актор не грає роль, а є насправді тією скаліченою життям та соціумом людиною. Всі емоції та переживання, ніжні почуття любові та турботи за доньку Джільду, виконавець втілює на сцені з великою майстерністю. Його голос абсолютно точно відображає внутрішній стан героя. Співак володіє різними фарбами свого голосу: в дуєті з донькою він звучить м'яко, з барвистою баритоновою фарбою, рівність звукового звучання та логічне фразування додає виконанню переконливості та правдивості. Натомість, нахабність, зверхність, намагання вколоти за живе та висміяти когось прочитуються у кожному русі, кривлянні, а що найважливіше це відображено в тембрі співака, злегка гіперболізованому звучанні його голосу.

Проте, звертання до служниці Джованни наповнені стурбованості, що підкреслюється в музиці Верді короткими відривчастими фразами, які дуже точно виконує співак. Орест Ярославич дуже

добре відчуває цю музику, тому вибудована поведінка, емоційне та смислове навантаження у його виконанні довершено вкладається в задум композитора та постановочної групи, що об'єднане однією смисловою лінією.

Партію Ріголетто вважає найулюбленішою: «Для мене це самостійно виплекане дитя, яке я виніс на суд людський. Мені ця партія дуже до душі, вона мене загартовує, акумулює, збирає в професійні рамки. За дві неділі до цієї вистави я серйозно готуюся, бо маю велику відповідальність по відношенню до опери, до глядачів і до себе самого» [3].

На запитання, що можна порадити співакам, які беруться за партію Ріголетто і в якому віці її можна співати, відповідає: «Всі кажуть, що цю партію слід співати в більш зрілому віці. Я з цим не погоджуюся. Головне, щоб була професійна робота голосового апарату. В цій партії відразу видно хто є хто, якщо неправильно співати. Як кажуть: «крок вправо, крок вліво – розстріл». Я особисто вперше заспівав Ріголетто в 38 років. За 13 років я заспівав приблизно 50–60 вистав, вже можу навіть трохи розслабитися, але все одно відчуваю велику відповідальність. На цій партії можна позмагатися. Опера є напрочуд важка, зі складною драматургією. Ріголетто треба не лише заспівати, але й виконати, пережити» [3].

Цікавими є поради О.Сидора як педагога і щодо підготовки до партії Ріголетто, і, загалом, поради щодо правильної експлуатації голосу: «Насамперед братися за складні партії тоді, коли є порядок з голосом. Розумієте, спів – це важка праця, в першу чергу розумова. Щоб співати довговічно, треба використовувати голосову техніку так, як в мові. Як утворюються голосні звуки, так і повинен зароджуватися природний звук у співака. Весь пін-код співу закладений в мові, треба лише відслідковувати що робиться з голосом, коли ми розмовляємо, те саме робити при співі. Я ставлю перед студентами конкретні завдання і вимагаю їх виконання. Добрий співак – це мисляча, ерудована людина, якій до всього ще Бог дав прекрасний голос і талант. Треба бути фанатом своєї справи, і тоді обов'язково з часом пожнете плоди своєї праці!» [3].

Отже, підсумовуючи усю вище викладену інформацію, можемо констатувати, що партія Ріголетто дійсно стала вершиною творчого доробку П. Кармалюка, О. Врабеля та О. Сидора на оперній сцені. Блискучі співаки та актори спромоглися, кожен по-своєму, підняти на поверхню душі Ріголетто такі болі і страждання, які, здавалось би,

не повинні бути притаманні придворному блазню. Співаки змогли перепустити через свою творчу натуру і величну драматургію В. Гюго, і рівнозначну їй музику Дж. Верді, на тлі яких майстерно «виліпили» портрет свого героя. Довершені принципи виконавської інтерпретації, художня інтуїція, великий арсенал засобів виразності дозволили здійснити це на високому професійному рівні.

Корнутяк А. Львовские певцы – выдающиеся исполнители партии Риголетто. Рассматривая постановки оперы «Риголетто» на львовской сцене, в статье мы остановились на фигурах некоторых ведущих львовских исполнителей в партии Риголетто – Павла Кармалюка, Александра Врabelя и Ореста Сидора, которые в разные временные промежутки указанного периода создавали сложный драматический образ с присущей каждому из них тонкой градацией оттенков этого сложного характера.

Ключевые слова: Львовский оперный театр, Джузеппе Верди, средства выразительности, принципы исполнительской интерпретации, этапная роль, партия Риголетто.

Kornutyak A. Lviv singers – famous performers of parties of Rigoletto. In the article considering the staging of the opera "Rigoletto" at Lviv stage, we stopped at some of the leading personalities of Lviv actors in the party of Rigoletto – Pavlo Karmalyuk, Olexandr Vrabel and Orest Sydor, which are in different time of specified period created a complex dramatic image inherent in each of them fine gradation of this complex character.

Works of Giuseppe Verdi with his realistic principles, dramatic depth and melodic richness was particularly close to People's Artist of the Soviet Union, P. Karmalyuk. However, the pinnacle of party Rigoletto in the opera singer's creativity becomes his greatest achievement. Exactly this role has become a milestone in the works of the artist. Singers managed to bring the tragedy and personal drama of his hero through all the stages of his own creative life, constantly adding to the image more realistic and emotional suffering. In the article used a review of the performances of Karmalyuk and reviews of the colleagues on stage.

People's Artist of Ukraine O. Vrabel also managed to create a gallery of dramatic images in the operas of Verdi, in which he performed with much success. Party Rigoletto also became the top of this singer's creation. In the article the information about the features of the singer's training to this role presented.

Honoured Artist of Ukraine A. Sydir the party of Rigoletto has performed more than ten years. Accomplished principles of performance's interpre-

tation, artistic intuition, a large arsenal means of expression helped to create an image of Rigoletto in a professional manner. Also in the paper, we present some singer's hints about the performance of this party and overcoming the difficult and critical moments.

Rigoletto Party has truly become the pinnacle of creative works of P. Kar-malyuk, O. Vrubel and is one of the most prominent in the artistic heritage of O. Sydor.

Keywords: *Lviv Opera, Giuseppe Verdi, means of expression, the principles of performance interpretation, turning the role of the party Rigoletto.*

Література

1. Архівні матеріали Львівського національного театру опери та балету ім. Соломії Крушельницької
 2. Геллер Г. Прекрасне завжди сучасне // Вільне життя.–1984.– 27 черв.
 3. Інтерв'ю з Орестом Сидором 15 березня 2012 року.
 4. Паламарчук О. Світ моїх зацікавлень / О. Паламарчук. – Львів: Сполом, 2006. – 400 с.
 5. Паламарчук О. Пятьдесят творческих жизней / О. Паламарчук // Крым-ская правда. – 1980. – 15 июля 1952 г.
 6. Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя. – Львів: В-во Отців Василян “Місіонер”, 2002. – 137 с.
 7. Шевченко І. «Дон Карлос» / І. Шевченко // Зоря. – 1968. – 23 липня.
-